

REGULAČNÍ PLÁNY VENKOVSKÝCH MĚST.

oba již to přináší, že se stejné thema projednává současně v nejrůznějších časopisech, thema, jež — jak se zdá — vznáší se ve vzduchu.

Architekti, kulturní historikové i propagatoři moderních snah píší bezmála o témž a totéž, jak kde příležitost se vyskytuje. Bylo-li tedy psáno o žádoucí reabilitaci venkovského města pro ruch cizinecký a širší veřejnost, bylo-li promluveno o tom, že zájem krásy a stáří povede turistu do malých měst, možno jest na druhé straně poukázati na nebezpečí, na jehož prahu stojíme a jež hrozí budoucnost malého města zkaziti, nebezpečí, jež povstává dosti značným vztřstem malých měst v poslední době a jež zvyšuje se tím více, čím menší jest schopnost rozhodujících činitelů působiti k tomu, aby také malé město se vyvíjelo logicky a aby bylo vytvořeno nový promyšlený ladný celek. Všimneme-li si včas tohoto nebezpečí, budeme snad moci mnohem zabrániti, budeme snad také moci přispěti reálně k vývoji a vzhledu našich měst, venkovských.

Předem jest nutno se přesvědčiti o tom, zdali budoucnost a vzhled venkovských měst má vskutku závažnost pro veřejný život národní. Zdálo by se snad, že přikládáme tomu příliš velkou důležitost. Tu třeba uvážiti, že města naše tvoří jakási myšlenková centra českého venkova i že pokažení individuálního rozluštění města venkovského jest nespornou ztrátou národního majetku.

To lze zajisté spravedlivě říci, aniž bychom mohli očekávati výčitku frázovitosti.

Nastává doba, kdy velkoměsták pohlíží na malé město jinak než dříve a dovede oceniti půvab malého města často spíše nežli sám jeho obyvatel, tak jako velkoměstí malíři vypozorují a jsou uchváceni zvláštnostmi venkova, jež jsou přirozeně venkováním všední.

Nemáme tu ovšem na mysli ony případy, kdy vraci se velkoměsták každoročně do svého rodiště, třeba tam nemá již ani bratra ani sestry, nebo případ, kdy učenec zvučného jména nezapomíná na své rodiště, jest přítel chudiny a odkazuje městu legáty.

Ani o tom se nechceme zmíňovat, kdy turista vykonává smutnou cestu, aby navštívil hřbitov, kdež stěží nalezne v zarostlém houští jména mu drahá, aneb aby navštívil dům, kde rodiče jeho prožili nejtragičtější chvíle života. Ani onen případ nemáme na mysli, kdy klid malého města vyláká pensisty velkoměsta nebo nervosní spisovatele, jimž se zprotivily nespravedlivé útoky osobní, literární a umělecké kliky, jichž členový i zvučných jmen považují vzájemné se podporování za věc samozřejmou, ba ušlechtilou.

Tyto vztahy mezi velkým a malým městem jsou rozsahu velmi skrovného.

Na malé město se nesluší pohlížeti jako na protivu velkého města a dívati se na malíčké jednopatrové domy, žijící týmž životem jako před 30 a 40 lety, s pohrdáním; na malé město jest nutno pohlížeti jako na organický celek, jehož vyvýjení se stává při bližším studiu velezajímavým.

Pozorujme v prvé řadě celkový vzhled na město, jež se vyvíjelo libovolně dle nahodilých nastalých potřeb. V ulicích a na náměstí není nám

vzniklý nelad tak nápadný jako tehdy, pohližíme-li na město s některého vyhlídkového bodu. Jaký to rozdíl od obrazu města na staré rytině, který nám předvádí harmonicky vyrovnaný celek s dominantou kostela, radnice a městských bran, město uzavřené hradbami a obklopené příkopy! Jest tu patrnó, že estetika měst má tu dosti doháněti za stoletím šestnáctým, ne-li stoletím třináctým, pokud se týče celkové koncepce. Každé město má svoji individualitu diktovanou podnebím nebo historií. Nezapomenutelně vtipnout jest tragický charakter městu před lety zničenému, jež se již nevzmohlo a zůstalo chudým (Polička). Každé město však náleží ku svému kraji a svému podnebí tak, jako slovácký kraj — abyhom uvedli případ nejzřejmější — náleží do svého kraje, kde slunce žhne a kde překvapuje krajinný barvítý kolorit, kde jsou daleké obzory sluncem prozářené a kde vykvétá kvítí sytými barvami, kde zmírňují se i věci, jež se zdají být barevně absurdní.

Při celkovém obraze města jest důležito také rozřešení vhodné krytiny; najdeme venku lepenku, břidlici, šindel, falcové tašky, plech i došky, často v pestré směsici. Bylo-li kdy o tom u nás jednáno a s jakými výsledky, nevím.

Obraz města mění se nejvíce při stanovení místa pro nové budovy, zejména veřejné. Tu se nejvíce jevi potřeba rádného regulačního plánu při stanovení rozměrů nové budovy, jež má přinésti obci hmotný prospěch a začasté přináší obci estetické neprospechy. Najdeme příklady, kdy celé město jest v pravém smyslu ubijeno jedinou budovou, nepoměrně vysokou, s vysokými okny, jež jsou v měřítku dvoj- i trojnásobném svého okolí, bez výrazného členění. Bylo by hříchem neříci, že jest to v prvé řadě stát, jenž jest vinníkem.

Někdy však není ani nevhodněji voleno místo pro novostavbu, jež povstat má na místě starobylé budovy. (Nový kostel měl být vystaven ve Val. Meziříčí na místě starobylého kostelika; na štěstí byl tento nešetrný úmysl zakříknut).

Při této úvaze o celkovém zjevu města nemáme ovšem na mysli onen dojem, jímž překvapuje městečko čistého zevnějšku s umetenými chodníky a naličenými domky (Bystřice pod Hostýnem), a naproti tomu dojem města nečistého, jež na první pohled stává se odporným a k němuž nechut přemáhá cizinec teprve v pozdější době (Uherské Hradiště).

Při regulování venkovského města možno rozeznávat město vnitřní a periferii i dalekou.

Ve vnitřním městě nastává obtížné řešení otázky »staré Prahy«, nejobtížnější tam, kde staré domy nechávají se pustnouti. Při skrovném rozmezru města působí toto zanedbávání tím více, třeba že najdeme i u větších měst francouzský park zámecký zanedbaný, ježto původní disposice a myšlenka stala se průběhem času lidem nejasnou, ba byla vůbec, možno-li tak říci, smyta (Zámecký park v Kroměříži).

Jest se nadítí, že zvýšená pozornost kulturních historiků obrácena bude k malým městům a to pro staré domy měšťanské, jichž středověký a renesanční půdorys nalezneme tu lépe zachován nežli v domech pražských. Jest to přirozeno, ježto požadavky bydlení se po staletí téměř nezměnily a město venkovské se na štěstí rozšiřuje téměř vždy na venek. Tak najdeme zhusta rozsáhlé mazhauzy a úplně zachované disposice, tím vzácnější, jsou-li okna dosud ozdobena pískovcovými obrubněmi, ozdobně tesanými, prostory zakenuty dosud klenbami renesančními, s originelním starým dvorem a se zachovanou fařadou (hotel »u slunce« v Uher. Hradišti).

Ještě více pak upoutají nás dřevěné stavby na náměstí s loubím, jež poskytuje látku k přemýšlení, kterak postupně zdokonalovalo se město náhradou kamenných domů, a jež dává tušit, jak snad vyhlíželo první město středověké. (Rožnov, Val. Meziříčí, Frenštát p. Radhoštěm.) Právě tak zajímavý jsou interessantní vstupy ulic do náměstí (Val. Meziříčí).

Pro tyto starobylé části města nenachází laik zhusta porozumění; teprve na fotografii nebo ve skioptické reprodukci vypozoruje, čeho si má vlastně všimnout. Přirozeno jest, že venkovské město má svůj vlastní sloh, ráz fasád; a tu nás začasté zarazí stavitelské opravy starých domů, adaptovaná fasáda vyložená polévanými cihlami, jež jsou materiálem nejnevhodnějším, s monutnými renesančními šambranami, jež okna zbytečně zvětšují, vůbec ono překrýkování jedno druhým, tam, kde decentním plochým ornamentem mohlo být docíleno účinku nezapomenutelného proti odpornosti vtírávěho zjevu kříklavé adaptace, jež jest ještě doplněna červenými nebo zelenými novými výkladci.

Při celkovém pohledu na náměstí zpozorujeme zhusta s nepřijemným dojmem, že silhouety říms a hřebenů střech provádějí divý tanec neklidu. Jest to výraz zápasu pochybené individuálnosti šťastných majetníků.

Pokud se týče zachování starých hradeb městských, k němuž by vždy měl být vzat patřičný zřetel, najdeme zhusta zastavení parkánů veřejnými budovami při samé zdi hradební — pro láci pozemku, kde však v nákladných základech zakopán byl celý mrtvý kapitál.

Pro pověst města jest dosti důležitý pohled, na nějž neprávem se zapomíná; jest to pohled s dráhy. Ulice v městě vytvořena jest dle jistých zákonů, ježto přístupna jest veřejnosti; železná dráha jest však také silnicí a cestou ještě důležitější nežli cesty jiné, ježto poskytuje jedoucímu rychlou a snadnou informaci. Tato okolnost vedla snad druhdy k návrhu kdesi proslavenému, aby partie vesnice nebo města viditelné s dráhy byly vyzdobeny na způsob Potemkinových vesnic, patrně na klamání cestujících i na sebeklam dotačných vlastníků.

Stavba venkovská budiž co nejúčelnější a nejjednodušší; z toho důvodu však mluví vše pro to, aby dán byl prostranství pohyblivý živý půdorys; slovo Wagnerovo o »hřbitově ville«, platné pro mnohá založení vilových čtvrtí městských, platí též o domech venkovských.

Důležitou ozdobu, a snad jedinou u porovnání s městem, má dědina a může mít venkovské město na periferii, totiž *vzrostlé a úcelně sázené* s t r o m o v í.

Narazíme tu zhusta na nepochopení, ježto oněch moderních architektů zahradních, již by ovládali detailně ducha a způsob života našeho stromoví, jest pořídku; zřizování pak sadů nových děje se neustále ve smyslu anglických parků; tomu, zdá se, nevadí ani silnice, jež probíhá sady nebo jde těsně kolem; a přece moderní zahrada jest, tuším, tím charakteristická, že je možno používat ji *hned*; anglický park, jak se praktikuje, poskytuje po desíletí obraz nemocných, ovázaných a piplantých stromečků.

Při promyšleném regulačním plánu jest však možno započít ihned s vysazováním i v částech vzdálenějších.

Zřídka — bohudík — najdeme případ, že na náměstí čtvercovém či obdélníkovém vytváří se sad, jenž z náměstí učiní čtyři ulice a prostoru, jež jest častokrát ve vnitřním městě jediná, stlačí na minimum a tím veškeré architektonické článkování úplně pokazí; nejhůře je to v městě, jež

má kolem hluboké lesy na vysokých svazích Bezkyd, jichž zalesněné stráně předstihují krásou Krkonoše či jiný proslulý kraj (Rožnov).

Jinde pak spatříme, že při severní straně gothického kostela sbourány byly domky jednopatrové, ježto byly schátralé a aby bylo lépe viděti na kostel, a na svahovitém terénu vysázen umělý a nákladný vzorkovaný koberec květinový, jenž se do prostého okolí co nejméně hodí.

Vážné nebezpečí nastává městu, jež pojednou stává se sídlem průmyslu, a to připojením ke dráze a lacinými pracovními silami či jinými životními podmínkami průmyslu.

Umístění továren v městě jest důležité pro rozvoj města a častokráte bývá v tom nejvíce chybováno (Polička u nádraží), nejhůře tam, kde tovární čtvrt projektuje se do samého středu města (Pardubice).

Při nastalem rozkvětu města ocitují se zhusta stavební památky v okolí nepřiměřeném; gothické stavby ještě dosud se odhalují a odkrývají (Petrov v Brně), barokový kostel zbaven jest svého okolí (kostel sv. Jana v Kroměříži).

Náprava jest tu obtížna, ježto je velice nákladná.

Jest zajímavо sledovati, kterak působí na sebe velké a malé město; sloh nových domů (vill) na venkovském městě doposud přizpůsobován jest městským formám, častokráte nalezneme zazděné okno s chambranou, jako povinnou daň pseudorenescence.

To jeví se nejpatrněji v ulicích u nádraží; na druhé straně však málo kde se jeví porozumění proto, že nádraží tvoří u větších měst jisté centrum komunikační; jakákoliv úprava v budoucnosti se předem znemožňuje (Pardubice), rovněž tak se nepomýší včas na eventuelní pozdější přeložení nádraží do místa vhodnějšího.

Konec příště.

REGULAČNÍ PLÁNY VENKOVSKÝCH MĚST.

(Dokončení.)

patný příklad velkoměsta kazí charakteristické staré názvy ulic, pojmenovaných hlavně dle směrů, kam jdou, názvy lety určené a neustále v lidu žijící.

Vůbec nutno říci, že všeobecně kolportované theorie a these by měly být živým slovem vykládány a doplňovány; co energie bývá vymrháno na prázdroj a nesmyslné počiny, jež přinesou jenom zklamání (návrh restaurace hradu Štramberka); a jest to, bohužel, třebas jednotlivec, jenž se stará všemožně, aby prospěl obci, aby provedl dílo, jež se mu zdá být nejvýše důležitým, svérázným, užitečným a okrašlujícím; jest to trpké a někdy nemžné vyložiti, že to, co proponováno, jest pochybené a mělo se provést jinak; jest těžko vysvětliti, že každé znehodnocení starého města stojícího anebo nesprávně provádění rozvoje nového města jest v menším rozsahu, avšak ve skutečnosti totéž znehodnocování, co asi provedl moravský arcibiskup, jenž dal — nepovědomo na čí radu — uřezati staré cenné obrazy, připisované prvním mistrům italským a holandským i se signaturami, aby se vešly do rámu podle jeho přání, do pravidelných obrazců — a znehodnotil tak majetek, jenž se ovšem dá ocenit snad milliony. (Obrazárna v zámku Kroměřížském.)

Nelze však zamíleti, že existují také hotové regulační plány, za něž byly dány tisíce; jsou mezi nimi i takové, kde ulice projektovány jsou jednoduše přes nejstarší kostel města; ba v regulačním plánu, nedávno první cenou odměněném, nalezli jsme ulici, jež proráží kout starobylého náměstí a vede ke starému kostelu, nejsouc vůbec ani potřebami komunikačními odůvodněna.

Myšlenka ta nebyla ovšem provedena a po dlouhých jednáních rozhodnuto konečně pro upravení takové, jež v daných okolnostech dobré vyhoví — a obchodům na náměstí neublíží.

Jest dlužno též se zmíniti o městských technických kancelářích ve venkovských městech, jestliže totiž vůbec existují; úkoly přerůstají úřednictvu přes hlavu a častokrát jsou takové povahy, že se o nich dosud na žádné škole nevykládá. Agenda týče se hlavně čistě technických úkolů: opatření vody užitkové kanalizace města, jejíž založením jest bohužel projektovaný regulační plán na vždy fixován a s ním jednostrannost a bezradnost, jež opakuje šachovnicový (mřížkový) systém do nekonečna.

Ještě nepříznivější jest případ, kdy se jedná o větší úpravu, vyžadující hlubšího rozhledu, jako prorážení nových ulic atp.; náklad, jenž se u velkomožství snadno povoluje, zdá se tu být přílišným.

Abychom toto vše jasně prokázali, uvedme z resoluce sjezdu českých měst ze dne 28. září b. r.:

»Při sdělání plánu upravovacího budiž dokonale vyhověno požadavkům estetickým, zejména zachování stavebních památek a starobylého rázu města nebo jednotlivých částí jeho, jakož i zachování přírodních krás.«

»Budtež vydány vhodné předpisy o zachování starobylého rázu měst a o ochraně historických a uměleckých památek, jakož i o zachování přírodních krás.«

Snad se podaří přesvědčiti dotyčné činitele, že jest to dobré a propojené včas se zajímati o otázky úpravy města; pak nastává potřeba přejít od teorie ku praxi, od všeobecných zásad ke konkrétním případům, od programových zásad, jež jsouce domyšleny, nejsou ani k praktickému užitku, k reálným návrhům a jich provádění.

V prvé řadě jest patrnó, že vývoj každého města děje se zcela přirozeně a logicky dle tendencí moci, jež městem vládne, a jež často odmítá zodpovědnost vůči světu; lze tedy o napravě mluvit jen tam, kde je pochopení a dobrá vůle, kde nepanuje vzájemná nevraživost a nebo vzájemné se podceňování.

Že jsou korporace, jež bez nepravého studu žádají o odbornou radu, toho důkazy jsou v archivech odborných spolků.

Jest tu otázka, kdo by měl podávat ona systematická vysvětlování, rady nebo informace?

V době, kdy na české technice není a pravděpodobně dlouho nebude ustavena profesura stavby měst a kdy jest nutno tam spokojiti se kusými přednáškami dle německých vzorů, nelze jinak souditi, nežli že odborné rady mohlo by podávat jen veřejně působící sdružení odborného rázu, jehož jednotliví členové by příslušné otázky sledovali se zájemem a soustavně.

Klub »Za starou Prahu« naznačil tuto cestu a učinil v roce 1908 zajímavý pokus, vydav své vlastní opravné návrhy regulačních plánů. Ukázalo se při tom, že rozhodně nejlepší jest součinnost několika hlav, ježto vymíti se tím jednostrannost a výsledek odpovídá různým hlediskům cítených potřeb.

Klub »Za starou Prahu« také při své intervenci v Berouně letošního jara poukázal na nutnost pořízení regulačního plánu města Berouna a jest

snad naděje, že důvody, jež proto mluví, budou obecním zastupitelstvem respektovány.

Tak nastane snad i jinde.

Věřejnou potřebou došlo se k tomu, že existuje u nás celá řada korporací, jichž intence se dotýkají nebo doplňují; jest to zejména Svaz českých spolků okrašlovacích a spolky museální, jichž úsilí a tendence by měly být prohloubeny, což tuším z našeho článku dostatečně vyplývá, a jichž organizace měla by být doplněna ústřední jakousi korporací, jež by intence jednotlivých spolků vedla k účelným a jednotným cílům.

Jenom jako příklad budíž uvedeno, že ony případy, »kdy hrad naleží musejnímu spolku, kopec spolku okrašlovacímu« jsou častější a významnější, nežli se zdá.

Jednotný směr, prudec a neúnavně zastávaný, může být vybojován jen korporací, jež by tím bojovala i proti ignoranci a diletantství a nahradila odbornými zprávami nedostatek odborných referentů v denní žurnalistice.

Společnost taková mohla by se státi rádcem okrašlovacích spolků a mohla by účinně bojovati proti monopolu věhlasu domácích znalců, kteří již tolik zlého napáchali.

Z pověděného tuším dostatečně vychází, že společnost taková musila by sestávat převážně z technických interessentů; úkoly její týkaly by se ňkolů novodobé stavby měst a systematického sledování s tím spojených otázek národnostopodářských, finančních, komunikačních a estetických doma i v cizině.

Uvažme tedy znova a znova, zdali existuje skutečně pravý podklad ke vzniku nové »Společnosti pro stavbu měst« a je-li dosť odborných pracovníků, kteří by se této práce podejmouti chtěli, zapomenouce na dosavadní praxi, kdy pracovník, jenž po celou řadu let vynakládal všechn volný čas na osvětovou práci, odchází s výsměchem, kterýž se nezastavuje ani nad otevřeným hrobem.

Na Moravě, v září 1908.

Říjnové číslo časopisu »Der Städtebau« přináší zprávu o znovuvystavění vesnice Zirl, zprávu, jež potvrzuje naše tvrzení na počátku a dokazuje možnost výsledných našich návrhů.

21. června v poledne vyhořela vesnice Zirl, ježto byla hustě vystavěna a kryta šindelem; požár trval asi půl druhé hodiny, shořelo 164 krovů. Jenom kostel zůstal a několik osamělých budov, jinak se vesnice po požáru podobala vykopanému městu.

Na poukázání Tyrolského zemského výboru převzal Verein für Volkskunst und Volkskunde v Mnichově péči o sdělání nového plánu za stavovacího a nabídl se, že všechny plány novostaveb prozkoumá a dohlédne na správné provedení. Plán vypracovali dva členové spolku, kteří se stavbou měst zabývají, 21. července byl plán hotov a obecním výborem schválen. Na jednotlivých plánech stavebních pracuje celá řada innsbruckých a mnichovských architektů — samých to členů spolku — a to bezplatně, jenom za náhradu hotových výloh.

Redakce časopisu »Der Städtebau« k tomu poznamenává, že jest naděje, že s novým Zirlem povstane jakási celá vzorná vesnice v domácím dobrém slohu a slibuje další zprávy o osudu této akce.